

Gegronde zorgen voor de toekomst



Intensieve landbouw is vanuit esthetisch oogpunt een aanslag op het land. Zorgelijker is dat de gezondheid van de Nederlandse bodem er onder te lijden heeft. In dit artikel introduceren we Aardpeer, een initiatief dat boeren ondersteunt die op een andere manier landbouw willen bedrijven. Met oog voor de balans tussen natuur en landbouw.

**Henny van Dongen
Bastiaan van der
Broek**

Met een kindje op komst en corona-maatregelen van kracht kozen we er als gezin voor dit jaar de zomervakantie in Nederland door te brengen. Vaak werden we aangenaam verast door de prachtige landschappen, door de schoonheid van Nederland. Maar minstens zo vaak werden we teleurgesteld door eindeloos, oersaai akkerland. En dat is niet alleen een visueel belevingsprobleem.

Landbouwtransitie versnellen

Het is natuurlijk een enorme open deur, maar de gezondheid van de bodem is bepalend voor de opbrengsten van landbouw. Dat is een reden tot zorg, want de gezondheid van de Nederlandse bodem neemt in rap tempo af (1). Klimaatverandering is

één oorzaak, maar vooral intensief gebruik van landbouwgrond vormt een aanslag op de bodemgezondheid.

Diverse organisaties in Nederland – en daar buiten – houden zich met dit thema bezig en onderzoeken vormen van landbouw waarin bodembescherming centraal staat. In dit artikel bespreken we Aardpeer, een initiatief van Stichting BD Grondbeheer, Stichting Wij.land, Stichting Herenboeren en Triodos Regenerative Money Centre.

Het doel van Aardpeer is het versnellen van de Nederlandse landbouwtransitie om zo een duurzaam voedselsysteem te creëren. Aardpeer wil bijdragen aan de verduurzaming van de landbouw door boeren te ondersteunen die de bodemkwaliteit verbeteren, de biodiversiteit vergroten, zich inzetten voor dierenwelzijn, en zich verbinden met hun omgeving.

Obligaties

Aardpeer doet dit door grond 'vrij' te maken: ze geeft obligaties uit waarmee landbouwgrond wordt opgekocht, die vervolgens langdurig verpacht wordt tegen een eerlijke pachtprijs. Doordat Aardpeer bezit en gebruik van de grond loskoppelt, kunnen boeren zich richten op bewust beheer, zonder altijd te hoeven streven naar maximale opbrengst. De boeren moeten de gepachte grond bewerken volgens een beheerplan dat dient om de bodem gezond te maken en te houden. De grond is daarmee niet langer een handelsobject waarmee gespeculeerd kan worden, maar wordt een 'depot' van bodemgezondheid en soortenrijkdom voor toekomstige generaties (2).

De activiteiten van Aardpeer zijn een voorbeeld van de extensivering van landbouw, één van de twee varianten die het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) noemt als oplossingsrichting voor de uitdagingen waarvoor de Nederlandse landbouw staat. De andere variant, technologische innovatie, is weliswaar efficiënter als het gaat om ruimtegebruik, maar PBL noemt extensivering een betere oplossing als het gaat om het reduceren van stikstof en broeikasgassen en het behalen van natuurwinst (3).

Op de lange termijn heeft Aardpeer als doel om een derde van Nederlandse landbouwgrond te herstellen. Om dit te bereiken werkt Aardpeer samen met diverse partners, die gezamenlijk het Samen voor Grond Manifest hebben opgesteld. Met dit manifest vragen de ondertekenaars aandacht voor 'toegang tot een betaalbare, vruchtbare en vitale bodem voor onze toekomstige generaties'.



Maatschappelijk probleem

De Groene Revolutie die zich vanaf 1950 heeft voltrokken is cruciaal geweest voor het voeden van de groeiende wereldbevolking. Door landbouwmechanisatie, kunstmest en pesticiden kon de opbrengst van landbouwgrond spectaculair vergroot worden. Deze intensivering van de landbouw ging veelal ook gepaard met schaalvergroting, alles gedreven door de gedachte 'nooit meer honger'.

Maar waar intensieve landbouw eerst vooral een zegen was, voor welvaart en welzijn, wordt het nu in toenemende mate gezien als bedreiging voor de biodiversiteit, het klimaat en voedselzekerheid in de toekomst. Het gebruik van pesticiden en kunstmest vermindert de natuurlijke veerkracht van bodems, waardoor bodemkwaliteit en landbouwopbrengsten op lange termijn afnemen. Bovendien verstoort intensieve landbouw veel van de andere functies die de bodem vervult, van het bieden van habitat tot functies in de water- en grondstoffencyclus (4).

Toch blijft intensieve landbouw voor veel boeren een rationele keuze: om hoge grondprijzen en investeringen in hulpmiddelen terug te verdienen moeten ze het maximale rendement uit hun grond halen. Ook als dat betekent dat ze daarmee de natuurlijke veerkracht van hun bodems verwoesten en daardoor gedwongen worden kunstmest en pesticiden te blijven gebruiken.

Met het aanpakken van dit maatschappelijke probleem levert Aardpeer een bijdrage aan het behalen van de duurzame ontwikkelingsdoelen ten aanzien van klimaatactie (SDG 13) en leven op het land (SDG 15).

Er zijn verschillende invalshoeken om het werk van de organisatie te gebruiken in de economie- en bedrijfseconomielessen. Hieronder kiezen we voor de thema's commons, ruilen over de tijd en organisatievormen.

Grond, een commons

Dat grond een commons of 'common pool resource' is, zijn we vergeten. Omdat op alle grond op Nederlands grondgebied eigendom rust. Burgerinitiatieven zoals Herenboerderijen brengen grond weer terug onder collectief beheer. Dat maakt grond bij uitstek een interessant voorbeeld om de drie allocatiesystemen, de markt, hiërarchische allocatie en collectieve actie, in de klas te bespreken. In de les 'Grond, een commons' komen alle drie de allocatiesystemen aan bod, en collectieve actie staat centraal. Hieraan mag het gevangenendilemma waar de 'Tragedy of the Commons' op gestoeld is, niet ontbreken.

Gevangenendilemma

In The Tragedy of the Commons (5) worden common pool resources of commons in verband gebracht met het gevangenendilemma. Er wordt een situatie geschetst waarbij actoren individueel rationeel handelen, maar collectief tot een uitkomst komen die niet Pareto-efficiënt is: er is immers een situatie denkbaar die voor beide partijen beter uitpakt.

Elinor Ostrom weerlegt dit verband met empirisch bewijs van gemeenschappen die juist op duurzame wijze commons beheren (6). De instituties die hiervoor overal ter wereld door lokale gemeenschappen zijn opgericht, bewijzen dat partijen door overleg, zelfbinding, sociale normen en reputatie niet in een gevangenendilemma terecht hoeven te komen. De stichting Herenboeren, één van de organisaties achter Aardpeer, brengt grond terug onder collectief beheer. De stichting helpt groepen consumenten bij het vinden van landbouwgrond en een boer die met hen de gepachte grond beheert volgens een langjarig grondbeheersplan. Zo verbouwen de collectieve eigenaren lokaal voedsel, waarbij natuur en landbouw in balans zijn. Het probleem van de common wordt hier dus niet opgelost door de markt of overheidsbeleid, maar door krachtige lokale instituties.

Natuur, wat boeit het

Geïnspireerd door het artikel 'Natuur, wat boeit het?!', dat op 7 januari 2021 verscheen in De Correspondent, heeft 21st Economics, in coöperatie met Janwillem Adriaanse, de les 'Natuur, wat boeit het?' geschreven. In dit artikel bespreekt journaliste Tamar Stelling negen soorten natuurwaardering volgens Kellerts typografie. Hieraan hebben de auteurs nog een tiende toegevoegd. Bij de les horen tien audiofragmenten, waarin tien personen iets vertellen over hun natuurwaardering. De les laat leerlingen én docent nadenken over de eigen natuurwaardering. Welke vormen van natuurwaardering sluiten het beste aan bij het hedendaagse economische denken? Deze les is alleen te vinden op 21steconomics.nl.

Ruilen over de tijd

Een kernpunt van Aardpeer is dat het wil bijdragen aan een betere bodem, gezond voedsel en meer soortenrijkdom en dat zo wil houden voor toekomstige generaties. Een risico van intensieve landbouw is dat het op korte termijn de maximale opbrengst uit de bodem probeert te halen. Ook als dit de grond uitput, waardoor deze op lange termijn minder bruikbaar is. Dit is een vorm van ruilen over de tijd, waarbij nu geconsumeerd wordt en waar later een prijs voor betaald moet worden.

Het terugdringen van gebruik van kunstmest en pesticiden kan weer gezien worden als investering die zich op een later moment uitbetaalt in gezondere bodems die minder kunstmest en pesticiden nodig hebben. Daarnaast kunnen opbrengsten uit intensieve landbouw gezien worden als stroomgrootheid die de bodemkwaliteit, de voorraadgrootheid doet afnemen.

Organisatievorm

De agrarische sector in Nederland is altijd gekenmerkt geweest door coöperatieve verenigingen, ofwel coöperaties. Door hun belangen te verenigen konden boeren hogere prijzen voor hun producten bedingen en konden zij delen in de kosten bij grootschalige investeringen. Coöperaties zijn dus een voorbeeld van verenigingen met een commercieel doel.

Stichting Herenboeren helpt consumenten zich te verenigen in landbouwcoöperaties die als doel heb-



ben om zo duurzaam mogelijk voedsel te verbouwen. In dit licht kan het interessant zijn om te kijken naar de eigendomsstructuur en doelen van coöperaties als bijzonder soort vereniging.

Lesplannen

Er zijn nog vele manieren te noemen waarop het maatschappelijke probleem van bodemuitputting behandeld kan worden, bijvoorbeeld het consequent beprijzen van externe effecten bij productie. Wat vaststaat is dat Aardpeer een belangrijk maatschappelijk thema agendeert, dat verdient om in de klas besproken te worden. In de Vecon-kennisbank zullen we twee lesplannen delen om met dit thema aan de slag te gaan in de klas. Meer lesideeën gerelateerd aan duurzaamheid zijn te vinden via 21steconomics.nl.

Henny van Dongen is freelance schrijver bij 21st Economics.

Bastiaan van der Broek is docent economie bij Het Nieuwe Lyceum.

Dit artikel is de tweede in een serie waarin we in TEO een organisatie bespreken die een bijdrage probeert te leveren aan de oplossing van een maatschappelijk probleem.

Verwijzingen

1 Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (2020). De bodem bereikt?!

2 Geraadpleegd: <https://aardpeer.nl/hoe-werkt-het/>
3 Boezeman, D. et al. (2021). Landbouw en natuur in de verkiezingsprogramma's. PBL
4 FAO (2020). State of knowledge of soil biodiversity - Status, challenges and potentialities, Summary for policymakers. Rome, FAO.

5 Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. Science, 162(3859), 1243-1248.

6 Ostrom, E. (1990). Governing the commons: The evolution of institutions for collective action. Cambridge University Press.

Start up van een Herenboerderij

Speciaal voor dit artikel hebben we een praktische opdracht voor bedrijfseconomie ontwikkeld: de start up van een Herenboerderij. De leerlingen stellen hiervoor een bedrijfsplan op, inclusief een marketingplan. Hiervoor doen ze ook een marktonderzoek naar de bereidheid van mensen om te investeren in hun eigen voedselvoorziening en om daar ook actief aan bij te dragen. Ze bedenken ook een promotiestrategie voor het Herenboerderij-concept. Een Herenboerderij is een voorbeeld van collectieve actie en daarom is het leerzaam om deze opdracht te laten voorafgaan door de les 'Grond, een commons', bij economie.